

KS. RYSZARD SAWICKI*

***Diecezja Sejneńska (1818-1925). Studia i szkice z okazji 200-lecia erygowania*, red. T. Kowalewski, J. Łupiński, M. Niewiadomska, Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, Łomża 2018, ss. 121.**

Rozbiory Polski w latach 1772 – 1793 – 1795 wpłynęły bezpośrednio na zmianę struktury organizacyjnej Kościoła rzymskokatolickiego na ziemiach polskich. W ślad za zniszczeniem terytorialnej organizacji dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów władze zaborcze przystąpiły także do zmian dotychczasowego podziału administracyjnego Kościoła. W ich wyniku z części diecezji wileńskiej, żmudzkiej i łuckiej na terenie zaboru pruskiego powstała diecezja wigierska, która została erygowana w 1799 r. Jej organizacja nie okazała się zbyt trwała. Granice państwowe w Europie uległy kolejnym przesunięciom na mocy decyzji podjętych na Kongresie Wiedeńskim w 1815 r. Powstało Królestwo Polskie połączone unią personalną z Imperium Rosyjskim. Wymusiło to kolejną reorganizację struktur eklezjalnych. Nowy kształt diecezji miał pokrywać się z podziałem Królestwa Kongresowego na osiem guberni. Wpływy dyplomacji rosyjskiej odniosły zamierzony skutek. W 1818 r. diecezja wigierska zakończyła swoją egzystencję, a nową stolicę biskupią zlokalizowano w Sejnach, zaś diecezję zaborcze władze nazywały augustowską, podkreślając w ten sposób jej związek z nowo powstałą strukturą guberni. Diecezja sejneńska funkcjonowała przez cały wiek, aż do kolejnych zmian politycznych i odzyskania niepodległości przez Polskę i Litwę.

Przeżywany w 2018 r. jubileusz 200-lecia erygowania diecezji sejneńskiej stał się doskonałą okazją do podjęcia refleksji naukowej nad dziejami historycznej diecezji Kościoła rzymskokatolickiego, której owocem jest praca zbiorowa pt. *Diecezja Sejneńska (1818-1925). Studia i szkice z okazji 200-lecia erygowania* pod redakcją Tadeusza Kowalewskiego, ks. Józefa Łupińskiego

* ks. Ryszard Sawicki – Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elckiej
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1405-7297>; e-mail: rysiekskarzyn@o2.pl

i Magdaleny Niewiadomskiej. Praca została opublikowana w Wydawnictwie Państwowej Wyższej Szkoły Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży. Jej recenzentami byli ks. dr hab. Waldemar Gliński, prof. UKSW i ks. dr hab. Mieczysław Różański, prof. UWM. Książka jest owocem badań naukowych autorów z Polski i zagranicy, dotyczących ważnych, choć mniej znanych postaci i wydarzeń z historii. Studia i szkice zostały dedykowane ks. prof. Witoldowi Jemielitemu, cenionemu łomżyńskiemu historykowi.

Autorem pierwszego tekstu pt. „Administracyjne, prawne oraz historyczne uwarunkowania powstania i funkcjonowania nazwy diecezji w Sejnach” jest ks. prof. zw. dr hab. Wojciech Guzewicz, dyrektor Filii w Ełku Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Przywołuje on bullę erekcyjną „Ex imposita nobis” papieża Piusa VII z 30 czerwca 1818 r. Podejmuje ważną kwestię kontrowersji wokół samej nazwy diecezji, bowiem w historiografii kościelnej można spotkać się z kilkoma jej określeniami, co wynika z braku jednoznaczności dostępnych źródeł. Ks. Prof. W. Guzewicz powołując się na dokumenty papieskie i opowiada się za poprawnością nazwy: „diecezja sejneńska czyli augustowska”.

Kilka kolejnych artykułów koncentruje się wokół sylwetek biskupów diecezji sejneńskiej. Pasterze ci wnieśli znaczący wkład w życie religijne i społeczne nie tylko partykularnego Kościoła Sejneńskiego, ale i Powszechnego.

Prof. zw. dr hab. Mieczysław Jackiewicz, wybitny specjalista w zakresie literaturoznawstwa polsko-litewskiego i polsko-białoruskiego oraz tłumacz literatury litewskiej i rosyjskiej, wprowadza czytelników w godną zainteresowania polskojęzyczną twórczość bp. Antanasa Baranuskasa (1835-1902) przypadającą na lata 1851-1858. Pasterz diecezji sejneńskiej uznawany jest za pierwszego litewskiego poetę romantycznego i pierwszego litewskiego poetę, który sprzeciwiał się władzy cara. Jest autorem poematu romantycznego „Borek oniksztżyński”, inspirowanego „Panem Tadeuszem” Adama Mickiewicza. Znajomość języka polskiego wyniósł z domu rodzinnego, gdzie rozmawiano po polsku. Opracowanie jest zachętą do sięgnięcia po jego polskojęzyczne utwory wierszowane, których napisał prawie dziewięćdziesiąt. Ich tematyka jest dość zróżnicowana. Są to utwory okolicznościowe: życzenia imienninowe i noworoczne, opisy piękna przyrody litewskiej, wiersze zawierające motywy filozoficzne, moralne i religijne czy też utwory kierowane bezpośrednio do członków rodziny lub pisane dla przyjaciół-poetów.

Kolejny artykuł dotyczy tej samej postaci bp. Antoniego Baranowskiego, lecz prezentuje go z zupełnie innej perspektywy – jako teologa i matematyka. Tego zadania podjął się dr hab. Dariusz Surowik, prof. PWSiP i rektor tej uczelni. Logik i matematyk ukazał sejneńskiego pasterza jako osobę mającą „znaczące wyniki w obszarze matematyki, zwłaszcza w teorii liczb oraz badaniach nad pojęciem nieskończoności”. Przyszły ordynariusz sejneński, absolwent Seminarium Duchownego w Worniach i Carskiej Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu posiadał tytuł magistra teologii. Swoją

wiedzę pogłębiał na katolickich uniwersytetach w Monachium, Rzymie, Innsbruku i Louvain. Autor opracowania dokonał szczegółowej analizy wprowadzonego przez bp. Antoniego Baranowskiego pojęcia progresji transcendentnej, a także przedstawił uzyskane wyniki w zakresie teorii liczb pierwszych. Według prof. D. Surowika, pasterz diecezji sejneńskiej, choć nie miał wykształcenia matematycznego, to był niewątpliwie erudyta, a „jego zainteresowanie matematyką i uzyskane wyniki świadczą o bardzo analitycznym umyśle oraz o głębokiej intuicji badacza”.

Ks. dr Adam Szot – historyk, wykładowca Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego i kustosz Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego w Białymstoku – jest autorem ciekawego opracowania materiałów źródłowych zatytułowanego: „Korespondencja między pasterzami diecezji sejneńskiej u progu niepodległości Polski”. Artykuł prezentuje dwadzieścia sześć listów biskupa sejneńskiego Antoniego Karasia, adresowanych do Księdza Kanonika, a następnie Biskupa Sufragana Romualda Jałbrzykowskiego. Listy te dotyczą jednostronnej korespondencji z lat 1918-1920 i stanowią cenne źródło historyczne w odniesieniu do ostatnich lat istnienia diecezji sejneńskiej. Po pierwszej wojnie światowej diecezja znalazła się w niezwykle skomplikowanym położeniu. Jej północna – litewskojęzyczna część znalazła się poza granicami Polski, a dotychczasowy biskup ordynariusz został deportowany do nowo powstałego Państwa Litewskiego. Ks. kan. Romuald Jałbrzykowski w 1918 r. został mianowany sufraganem diecezji sejneńskiej, który pełnił faktyczną władzę w południowej – polskojęzycznej części diecezji. Opracowanie źródłowe, opatrzone wstępem i komentarzem, wydobywa cenne epizody korespondencji między hierarchami.

Kolejne opracowanie naukowe dotyczy jednego z sufraganów sejneńskich – bp. Józefa Hollaka (1812-1890). Jako „Apostoła Polski i Litwy XIX w.” prezentuje go ks. dr hab. Kęstutis Žemaitis, kapłan diecezji wilkowskiej, profesor Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie. Historyk zaznaczył, że bp J. Hollak: „Wyrósł na Litwie, a po osiągnięciu dojrzałego wieku, swoje siły poświęcił wiernym w Królestwie Polskim. Litwie ofiarował ostatnie lata swojego życia”. Hierarcha ten jest przykładem tego, że Kościół jest powszechny, a duchowni z jednakową miłością powinni służyć wiernym różnych narodowości i języków. Poza działalnością pastoralną w różnych placówkach duszpasterskich znany jest jako kapelan Instytutu Głuchoniemych w Warszawie i autor podręczników dla głuchoniemych.

Interesujący artykuł dotyczący materialnego dziedzictwa diecezji sejneńskiej stanowi opracowanie ks. dr. hab. Józefa Łapińskiego, prof. UKSW – kierownika Katedry Historii Kościoła na Wydziale Teologicznym UKSW w Warszawie – „Neogotyckie budowle sakralne w północno-wschodniej części Królestwa Polskiego z przeł. XIX/XX w. projektu Józefa Piusa Dziekońskiego”. Jego autor podkreśla, że budownictwo sakralne w diecezji sejneńskiej, podobnie jak w całym Królestwie Polskim, w XIX w. było nieustannie ograniczane

przez władze carskie. Przemiany polityczne w Rosji na przełomie XIX i XX w. zaowocowały tzw. ukazem tolerancyjnym, który pozwalał na wznoszenie nowych, neogotyckich budowli sakralnych. Jednym z najbardziej znanych architektów świątyń był Józef Pius Dziekoński. Artykuł jest próbą analizy jego projektów kościołów oraz ich ośmiu realizacji na wspomnianym terenie.

Autor ostatniego przedłożenia – dr Algimantas Katilius, historyk, pracownik naukowy Instytutu Historii Litwy w Wilnie – podjął ważne zagadnienie: „Kształcenia duchowieństwa katolickiego w seminarium duchownym w Sejnach (XIX w. – początek XX w.)”. Litewski badacz podkreśla, że edukacja duchowieństwa zawsze stanowiła istotny aspekt działalności Kościoła. Opracowanie to dotyczy formacji duchowieństwa diecezji sejneńskiej na przełomie XIX i XX w. Autor przywołał okoliczności powołania i kontekst funkcjonowania seminarium duchownego w Sejnach, działania władz carskich na rzecz rusyfikacji kandydatów do kapłaństwa, relacje pomiędzy polskimi i litewskimi alumnami, a także dalsze kształcenie duchownych na studiach zagranicznych. Podał liczne przykłady wykształconych w Sejnach kapłanów zaliczanych do elit polskiej i litewskiej inteligencji, mającej ogromny wpływ na różne dziedziny życia społecznego.

Niniejsza praca zbiorowa poświęcona diecezji sejneńskiej prezentuje aktualne badania naukowe specjalistów reprezentujących różne dziedziny i dyscypliny naukowe. Wpisuje się w nurt ważnych badań interdyscyplinarnych w zakresie dziejów i organizacji Kościoła łacińskiego w Polsce w okresie niewoli narodowej. Autorami niniejszych opracowań są reprezentanci różnych ośrodków naukowych w Polsce i na Litwie. Opublikowane prace badawcze niejednokrotnie wymagały czasochłonnych kwerend licznych materiałów w zbiorach archiwalnych państwowych i kościelnych w Polsce i za granicą. Kolejne artykuły ukazują bogate dziedzictwo historycznej diecezji, przechodząc momentami w badania prozopograficzne poświęcone jej biskupom. Wzbogacają dorobek historiograficzny w zakresie dziejów diecezji sejneńskiej. Myślę, że praca ta wzbudzi uwagę polskich i litewskich historyków Kościoła na dzieje diecezji sejneńskiej, która w 2009 r. „odżyła” jako stolica tytularna przydzielona abp. Janowi Romeo Pawłowskiemu. Opracowanie to zainteresuje z pewnością także miłośników historii regionalnej.